“Zaļā Eiropas sirds” - meži un medību saimniecība Slovēnijā

Māris Liopa, Zemeunvalsts.lv

Slovēnija ir viena no zaļākajām un mežainākajām valstīm Eiropā - meži klāj gandrīz 60 % no valsts teritorijas, ierindojot to trešajā vietā Eiropas Savienībā uzreiz aiz Somijas un Zviedrijas. Šī mazā valsts, kur satiekas Alpi, Vidusjūra, Panonijas līdzenums un Dināru karsta plato, ir pazīstama ne tikai ar elpu aizraujošām kalnu ainavām, bet arī ar vienu no dabai tuvākajām mežsaimniecības skolām pasaulē un unikālu pieredzi lielo plēsēju - lāču, vilku un lūšu - populāciju pārvaldībā.

Vēsturiskās saknes - no Hābsburgu meža likumiem līdz kailciršu aizliegumam

Slovēnijas mežsaimniecības tradīcijām ir dziļas vēsturiskas saknes. Jau 1406. gadā tika sarakstīts pirmais zināmais mežu apsaimniekošanas regulējums - Ortenburgas meža reglaments. Vēlāk, gadsimtiem ilgi atrodoties Hābsburgu monarhijas sastāvā, Slovēnijas teritorijā ieviesa modernās Eiropas mežzinātnes pamatus. Īpaši nozīmīgs pavērsiens bija 1771. gadā ķeizarienes Marijas Terēzijas izdotais Krainas hercogistes meža reglaments, kas noteica ilgtspējīgas mežsaimniecības principus, lai nodrošinātu nepārtrauktu koksnes piegādi raktuvēm un rūpniecībai.

Pēc Otrā pasaules kara, kad Slovēnija kļuva par Dienvidslāvijas daļu, valsts mežsaimniecībā notika radikāla filozofijas maiņa. 20. gadsimta 50. gadu sākumā (1949.–1953. gada reformās) ar likumu tika pilnībā aizliegtas kailcirtes un ieviesti obligāti meža apsaimniekošanas plāni. Kopš tā laika Slovēnija konsekventi attīsta tā saukto dabai pietuvināto mežsaimniecību. Arī pēc neatkarības atgūšanas 1991. gadā un jaunā Meža likuma pieņemšanas 1993. gadā šis kurss ir saglabāts - ikvienam mežam neatkarīgi no īpašuma formas ir jābūt vienotam valsts izstrādātam meža apsaimniekošanas plānam.

Mežsaimniecība bez kailcirtēm

Mūsdienās Slovēnijas mežu kopplatība pārsniedz 1,18 miljonus hektāru, un aptuveni 77 % no tiem pieder privātīpašniekiem - vidējais īpašums gan ir neliels — ap 3 hektāriem, bet ap 20 % apsaimnieko valsts. Slovēnijas modelis izceļas ar vairākām būtiskām iezīmēm.

Tā kā kailcirtes ir aizliegtas, mežizstrāde notiek ar izlases cirtēm, izņemot atsevišķus kokus vai nelielas koku grupas. Tas ļauj saglabāt nepārtrauktu meža klāju, pasargā stāvās kalnu nogāzes no augsnes erozijas un veido jauktas, dažāda vecuma audzes - visizplatītākās sugas ir dižskābardis, parastā egle un baltegle. Pateicoties īpašajai mežizstrādes metodei, aptuveni 95 % Slovēnijas mežu atjaunojas dabiski - ar sēklām no blakus esošajiem kokiem, nevis mākslīgi stādot monokultūras.

Slovēnijas Meža dienests - *Zavod za gozdove Slovenije* - bez maksas izstrādā 10 gadu apsaimniekošanas plānus visiem mežiem valstī un iezīmē katru cērtamo koku, garantējot, ka kopējais izstrādātās koksnes apjoms vienmēr ir mazāks par ikgadējo pieaugumu.

Medību saimniecība un lielie plēsēji

Arī medību saimniecība Slovēnijā ir cieši integrēta meža apsaimniekošanā un tiek uztverta kā sabiedrisks dienests ekosistēmas līdzsvara uzturēšanai. Slovēnijā, visai tuvu tam kā Latvijā, ir ap 21 300 aktīvu mednieku, kuri apvienoti vairāk nekā 400 vietējās mednieku biedrībās - *lovska družina*, un valsts tām piešķir medību platību koncesijas uz 20 gadiem.

Galvenie medījamie dzīvnieki ir stirnas, staltbrieži un mežacūkas, bet Alpu reģionos - arī ģemzes, mufloni un kalnu āži. Slovēnijas mežkopji un mednieki cieši sadarbojas, regulāri uzskaitot pārnadžu nodarītos postījumus jaunaudzēm. Tā kā meži atjaunojas dabiski, pārnadžu blīvums tiek regulēts tā, lai nepieļautu dižskābaržu un baltegļu dzinumu izēšanu. Interesanta vietējā tradīcija ir arī lielā susura jeb *polha* medības rudens vakaros dižskābaržu mežos - sena nodarbe, kas pieminēta jau 13. gadsimta rakstiskajos avotos un plaši aprakstīta 17. gadsimta hronikās.

Slovēnija ir viena no retajām valstīm Eiropā, kur saglabājušās visas trīs lielo plēsēju sugas - brūnie lāči ir ap 700–900, pelēkie vilki ap 120–160 un Eirāzijas lūši, apmēram, 50 pieaugušu īpatņu, kuru populāciju izdevās atjaunot no izmiršanas sliekšņa, pateicoties starptautiskajam projektam *LIFE Lynx*. Visi lielie plēsēji ir

aizsargāti, taču, lai mazinātu konfliktus ar lopkopjiem un lauku iedzīvotājiem, valsts ik gadu izdod īpašas atļaujas noteikta skaita lāču un atsevišķu problemātisku vilku izņemšanai no dabas.

Salīdzinot ar Latviju - divi dažādi ceļi uz ilgtspēju

Gan Latvija, gan Slovēnija pieder pie Eiropas mežainākajām valstīm - Slovēnijā meži aizņem gandrīz 60 % teritorijas, bet pie mums Latvijā - ap 54 %. Abās valstīs sabiedrībai ir cieša emocionāla un praktiska saikne ar mežu, un abās valstīs liela nozīme ir gan mednieku kolektīviem, gan lielo plēsēju klātbūtnei. Tomēr saimniekošanas pieeja un apstākļi būtiski atšķiras.

Latvijā dominē līdzenumu skujkoku un jauktie meži - priede, egle, bērzs, kur ekonomiski efektīvākā un ekoloģiski pamatotākā galvenās cirtes metode ir kailcirte ar tai sekojošu, parsvarā mākslīgu, meža stādīšanu un kopšanu. Turpretim Slovēnijas stāvajos kalnos un karsta reljefā kailcirtes radītu katastrofālu eroziju, tāpēc tur vienīgais iespējamais ceļš ir izlases cirtes un dabiskā atjaunošanās.

Latvijā meža īpašumi ir līdzsvaroti sadalīti starp valsti - aptuveni puse - un privātīpašniekiem, turklāt meža nozare ir viens no mūsu valsts ekonomikas un eksporta balstiem. Slovēnijā meži ir sadrumstaloti simtiem tūkstošu sīku privātīpašumu, tāpēc valstij nākas uzņemties daudz stingrāku un centralizētāku uzraudzības un plānošanas lomu nekā Latvijā, kur privātajiem meža īpašniekiem, salīdzinoši, ir lielāka saimnieciskā brīvība.

Lai gan abās valstīs medības balstās uz stingriem medību iecirkņiem un kolektīviem, atšķiras lielo plēsēju situācija. Latvijā mums ir stabilas un medījamas vilku un lūšu populācijas, jāuzsver, ka lūšu medības gan pēdējos gados ir apturētas ES regulējuma dēļ, savukārt brūno lāču populācija pie mums pamazām pieaug un jau sasniedz aptuveni 150 – 200 īpatņu. Slovēnijā situācija ir pretēja - tur ir liels brūno lāču blīvums uz tik mazu teritoriju, kas prasa pastāvīgu valsts kompensāciju sistēmu un regulāru populācijas ierobežošanu, kamēr lūšu populācija joprojām ir neliela, rūpīgi uzraudzīta un stingri aizsargāta.

Gan Slovēnijas kalnu dižskābaržu audzes, gan Latvijas priežu sili pierāda, ka nav vienas universālas receptes visai Eiropai - veiksmīga mežsaimniecība un medniecība vienmēr ir tā, kas

visprecīzāk pielāgojas vietējai dabai, reljefam un arī sabiedrības vajadzībām.

Avoti: Slovēnijas Meža dienests - Zavod za gozdove Slovenije , Starptautiskais projekts LIFE Lynx, Slovēnijas Mednieku asociācija - Lovska zveza Slovenije, Eurostat un Eiropas Savienības meža nozares informācijas vietnes